

Artykuł „Rzemiosło a Design - Projektowanie produktu” powstał jako efekt warsztatów przeprowadzonych w ramach projektu „Masterklasy” w 2019 r. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Anna Szwaja, Elżbieta Wierdak

W październiku 2019 roku miałyśmy możliwość prowadzenia warsztatów z projektowania produktu pod hasłem „Rzemiosło a Design”, w ramach programu Masterklasy zorganizowanego przez Warsztaty Kultury. Podczas dwóch dni przeznaczonych na kreatywne działanie, starałyśmy się przekazać w skondensowanej formie to, co na co dzień przekazywane jest studentom na Wydziale Form Przemysłowych Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Czym zajmujemy się na Wydziale?

Na Wydziale Form Przemysłowych funkcjonuje pracownia pod nazwą Projektowanie Alternatywne. W unikatowym programie jej nauczania podkreślane są dwa aspekty projektowania – wątek ekologiczny oraz czerpanie inspiracji z rodzimej kultury.

W Pracowni podejmujemy starania, aby uświadomić przyszłym projektantom – współtwórcom kultury materialnej człowieka – ich współodpowiedzialność za powoływanie do życia produktów, które w końcowym etapie swego istnienia mogą przekształcić się w bezużyteczne odpady. Pracownia stoi w opozycji wobec zjawiska konsumpcjonizmu, związanego z intensywną, często nadmierną eksploatacją źródeł naturalnych surowców i energii.

Drugim celem kształcenia jest zwrócenie uwagi studentów na wartość rodzimej kultury materialnej i duchowej. Ginące w zglobalizowanym świecie bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego, to tematy, których wagę należy podkreślać. Warto też podejmować próby podkreślania swojej odrębności kulturowej. Dlatego też, by powstające w Pracowni projekty mogły być konkurencyjne i oryginalne, zachęcamy studentów do poznawania i wnikliwej analizy elementów polskiej i słowiańskiej tradycji oraz ich adaptacji do własnych pomysłów.

W naszym pojęciu inspiracja ludowością nie sprowadza się do powierzchownych zabiegów. Podstawą każdego tworzonego projektu są studia nad kulturą ludową – wraz ze studentami sięgamy do jej najgłębszych rejestrów, chcemy unikać powabnej naskórkowości, tak często wykorzystywanej w nurcie nazywanym „etnodizajnem”.

Staramy się unikać tego określenia, właśnie ze względu na często pokazywaną pod tym szyldem powierzchowność, w której inspiracja ludowością kończy się na przeniesieniu motywu zdobniczego na przedmioty użytkowe.

Od paru lat w pracowni Projektowania Alternatywnego stosowana jest szczególna metoda w prowadzeniu zajęć – opieramy ją na angażowaniu rzemieślników do wspólnej pracy ze studentami. Kilkuletnie konsekwentne stosowanie tego podejścia zaowocowało szeregiem wystaw, wydawnictw i wdrożeń – widzimy w tym potwierdzenie słuszności obranego przez nas sposobu działania.

O kierunkach w pracy projektowej, które zaszczepiane są na zajęciach mówił już Andrzej Pawłowski – założyciel Wydziału Form Przemysłowych na ASP, którego słowa trzeba tutaj przytoczyć:

„Wydaje się pilne, o ile nie alarmujące, aby wszędzie gdzie to możliwe, we wszystkich dziedzinach działalności praktycznej oraz naukowej, a przede wszystkim w projektowaniu, zwrócić uwagę na jeszcze jeden człon działania, jakim jest przewidywanie skutku. Skutek należy rozumieć nie tylko jako urzeczywistnienie wytyczonego celu, ale także jako konsekwencje działania, które mogą wystąpić poza celem działania”¹.

Oraz:

„Przez twórczość w zakresie form przemysłowych rozumie się tworzenie najbardziej racjonalnych warunków dla zabezpieczenia biologicznej i psychicznej egzystencji człowieka oraz rozwoju kultury w warunkach cywilizacji przemysłowej, której dynamika staje się powodem groźnego zachwiania równowagi między cywilizacją a kulturą jej wykorzystania”².

Ważne jest dla nas też uświadomienie przyszłym projektantom, że każdy powołany przez nich materialny byt może spowodować wiele negatywnych rezultatów, które dotyczyć mogą zarówno niekorzystnego wpływu na środowisko, jak i niepożądanych zachowań konsumpcyjnych człowieka. Ma to silny związek z etyką zawodu. Projektant przyczynia się pośrednio do wzrostu spożycia dóbr materialnych i tym samym kształtuje model konsumenta. Obecnie nie nabywamy po to, aby przetrwać, ale żeby zaspokoić emocjonalne pragnienia, po to, aby identyfikować się ze szczególnym stylem życia i kreować własną tożsamość. Wyobraźnia projektantów jest wykorzystywana przez producentów i handlowców, aby zaspakajać te nowe potrzeby³.

Studenci przygotowują materiał dokumentujący proces projektowy. Jest to dobrą podstawą do dyskusji, która pomaga zrozumieć zagadnienia podejmowanej tematyki i sformułować wstępne założenia. W ramach zajęć dokonują analizy w wielu zakresach. Analizują konteksty, sięgają do tradycji, badają historię, kulturę, przyglądają się istniejącym rozwiązaniom, starają się poznać użytkownika, opisują zauważone problemy. Przeszukują zasoby bibliotek, sięgają do internetowych źródeł, rozmawiają ze specjalistami. Wiedzy poszukują również w muzeach, szczególnie często odwiedzane jest Muzeum Etnograficzne.

To wspaniałe miejsce do szukania inspiracji i pogłębiania wiedzy na temat materialnej i obrzędowej kultury przodków. Niezwykle cenne są także spotkania ze specjalistami w danej dziedzinie, etnografami, antropologami, praktykami pomagającymi zrozumieć podłoże danego zjawiska kulturowego. Informacje zebrane podczas studiów i poszukiwań pozwalają sformułować wnioski i precyzyjnie określić problem projektowy. Te teoretyczne poszukiwania odpowiedniej drogi stanowią mocny fundament do dalszej pracy oraz do głębszego poznania danego tematu.

Konkretne kroki, które muszą wykonać studenci, pozwalają precyzyjniej określać najważniejsze idee, funkcje, rozwiązania techniczne i technologie wykonania. Równie ważne jest też stworzenie założeń dotyczących materiałów, z których będzie wykonany dany produkt.

1A. Pawłowski, *Koncepcja wzornictwa przemysłowego*, w: tegoż, *Inicjacje. O sztuce, projektowaniu i kształceniu projektantów*, Wydział Form Przemysłowych Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Kraków 2001, s. 128.

2A. Pawłowski, *Cel i założenia Wydziału Form Przemysłowych* w: tegoż, *Inicjacje*, dz. cyt., s. 31.

3Zob. W. Sachs, w: *AGI: Graphic Design since 1950*, eds B. & E. Bos, Thames & Hudson, London 2007. s. 784.

Zbierane dane, powstające pomysły i koncepcje poddawane są krytycznej analizie, aby wybrać najlepsze pomysły. Powstający produkt jest zazwyczaj prototypowany, testowany i modyfikowany. Ostateczne pomysły najczęściej realizowane są przez samych studentów, co pozwala im jeszcze lepiej poznać technikę rzemieślniczą i sprawdzić zasadność podjętych przez nich decyzji. Współpraca z rzemieślnikami/praktykami w danej dziedzinie jest dobrym sposobem na zdobywanie wiedzy. Dzięki temu kontaktowi, studenci mogą także łatwiej pozyskać materiał, który często jest niedostępny w sprzedaży, a niezbędny do zrealizowania zaprojektowanego przez nich produktu.

Dzięki wszystkim tym działaniom studenci zdobywają nie tylko umiejętności projektowania, ale poznają też techniki rzemieślnicze, uczą się zauważać i eliminować potencjalne błędy.

Doświadczenia zyskane na warsztatach z plecionkarstwa, między innymi z rogożyny i słomy, warsztatach z tkactwa, zabawkarstwa i innych, pokazują studentom możliwości zrównoważonego projektowania. Pozwalają też otwierać się na poznawanie niszowych technik, natomiast powstające na ich bazie projekty pokazują ponadczasowość tradycyjnych metod wykonania.

Proces projektowy to zbiór określonych czynności i zdarzeń, które następują po sobie w czasie między pojawieniem się zadania, a jego rozwiązaniem.

Proces projektowy — kluczowe etapy

- Zdefiniowanie zadania projektowego.
- Sformułowanie założeń wstępnych do projektu.
- Analiza – historyczna, etnograficzna, kulturowa, przegląd rozwiązań istniejących i pokrewnych, przegląd rozwiązań alternatywnych, zidentyfikowanie odbiorcy, sytuacji użytkowej, rozważenie kwestii prawnych, etycznych
- Podsumowanie analizy – wyciągnięcie wniosków.
- Szczegółowe założenia do projektu formułowane pod kątem funkcji, technologii, materiału, estetyki itd.
- Generowanie koncepcji.
- Wybór koncepcji najbardziej optymalnej, weryfikacja z przyjętymi założeniami.
- Opracowanie koncepcji, projekt finalny.

Czym zajmowaliśmy się w trakcie warsztatów w Lublinie?

Trudno wyobrazić sobie, aby przez dwa dni warsztatów można było przeprowadzić pełny cykl projektowy. Charakterystyczny dla naszej metody nauczania proces jest na uczelni realizowany w trakcie całego semestru. Dwa dni wspólnej pracy w Lublinie były wypełnione działaniami, które miały przybliżyć stosowaną metodologię i pokazać nasz punkt widzenia na kwestie wzajemnych powiązań między rzemiosłem a projektowaniem.

Warsztaty miały charakter teoretyczno-praktyczny. Uczestnicy mogli zobaczyć efekty pracy studentów z pracowni Projektowania Alternatywnego. Podłożem przedstawianych projektów były wybrane tradycyjne rzemiosła. Zaprezentowane zostały również interesujące przykłady ze świata, gdzie udało się projektantom w piękny, szczerzy i mądry sposób przełożyć tradycyjne rzemiosło na potrzeby współczesnych odbiorców. Wiele przykładów dotyczyło plecionkarstwa, tu można przytoczyć działania MADE IN MIMBRE czy NIDO Muebles.

Część teoretyczna miała na celu m.in. uświadomienie współczesnym rzemieślnikom, jakie działania należy podjąć, aby funkcjonować na rynku i być konkurencyjnymi w stosunku do innych. Takimi działaniami powinno być min. zadbanie o spójny i czytelny wizerunek. Obecnie trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie w świadomości społecznej bez wykorzystywania social mediów czy bez dobrze zaprojektowanej strony www. Elementami, które wspierają działanie internetowych mediów są np. logo, odpowiednia nazwa czy profesjonalna fotografia produktu. Przyglądaliśmy się wspomnianym zagadnieniom pod kątem projektowym.

Pojawił się też temat współczesnych trendów, które dla rzemieślników i twórców mogą być niezwykle istotne. Teraz mamy bowiem dobry czas, w którym rękodzieło, działania warsztatowe, zainteresowanie małą wytwórczością rzemieślniczą czy zachwyt nad ludowością jest bardzo popularny. Warto o tym pomyśleć i skorzystać z mody na naturalne materiały, DIY (skrót od „do it yourself”, czyli „zrób to sam) i szeroko rozumianą ekologię. W ostatnich latach zyskały na popularności festiwale, jarmarki, targi i kiermasze. Wzrosło także zainteresowanie rodzimymi markami. Synergia wszystkich powyższych elementów i działań nie tylko zwiększa szansę poszerzenia zakresu rynkowego, ale także każe nam, jako twórcom, wciąż się rozwijać i doskonalić.

Prezentacja i zawarte w niej przykłady miały także na celu zwrócenie uwagi na bardzo istotny aspekt dzielenia się wiedzą oraz pokazały, jak ważna jest rola edukacyjna w pracy rzemieślników i twórców. Bywa, że wraz z odchodzącymi ludźmi ginie wiedza gromadzona nierzadko przez pokolenia. Dlatego tak ważne jest pozyskiwanie zainteresowania u młodych ludzi i przekazywanie wiedzy, by przyszłe pokolenia mogły również czerpać z jej zasobów. To swego rodzaju misja, którą ludzie kreatywni powinni spełniać. Jest na to wiele sposobów: prowadzenie warsztatów, udzielanie wywiadów, nagrywanie filmów instruktażowych czy wydawanie publikacji. Najbardziej efektywne jest jednak szkolenie następców przez długotrwałą wspólną pracę. Trzeba też wspomnieć o możliwościach, które stwarza Internet i jego globalny zasięg.

Świetnym przykładem na działalność edukacyjną i propagatorską był przykład działającego w Krakowie w latach 1913–1926 Stowarzyszenia Warsztatów Krakowskich, w skład którego wchodził: artyści, projektanci, architekci, rzemieślnicy, działacze społeczni, stawiający sobie za cel podniesienie artystycznej jakości produkcji rzemieślniczej. Było to bardzo owocne połączenie sił twórców i rzemieślników, które zapisało się w historii wyjątkowym modelem współpracy, ciekawymi, nowatorskimi metodami pracy i w końcu pięknymi dziełami sztuki użytkowej. Zachęcamy twórców do takich działań, które staną się przykładem i punktem odniesienia dla przyszłych pokoleń. Wielu z nich oprócz technicznych umiejętności może przekazać też zanikającą, a niezwykle cenną warstwę znaczeniową wyrobów, które niejednokrotnie towarzyszyły obrzędowi, były istotne dla przeżywania świąt i wiązały się mocno z tradycjami, które teraz wypierane są przez zagraniczne, komercyjne zwyczaje. Jednym z przykładów gdzie tradycyjne znaczenie może być jeszcze przekazywane z przedmiotem są „pajaki”. Obecnie pojawiają się jako zwykła ozdoba do wnętrza, mniej mówi się o tym, jaką symbolikę zawierały i niosły ze sobą. W niektórych regionach były protoplastą współczesnej choinki i wieszane w tzw. świętym kącie lub na środku izby pod powałą stanowiły symbol urodzaju i szczęścia. Inne formy pajaków, poprzez wykorzystanie do ich wykonania produktów o symbolicznym znaczeniu – grochu, który uważany był za pokarm zmarłych dusz, kłosów zboża czy opłatka, pełniły funkcje obrzędowe⁴. Warto byłoby o tej symbolice pamiętać, a wiedzę o niej przekazywać z wiedzą praktyczną przy okazji warsztatów czy wraz z gotowym produktem oddawanym odbiorcy.

⁴[pl.wikipedia.org/wiki/Pajak_\(dekoracja\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Pajak_(dekoracja)) oraz www.muzeum-radom.pl

Teoria przygotowana dla uczestników warsztatów przeplatała się z działaniami praktycznymi. Oprócz ćwiczeń na rozbudzenie kreatywności, zaproponowałyśmy dwa moduły projektowe. Pierwsze działanie związane było z zaprojektowaniem elementu wspierającego wizerunek twórcy. Oczywiście należy pamiętać, że nie zawsze trzeba wszystko wymyślać i projektować samemu, można zwrócić się do profesjonalnego grafika. To zadanie miało na celu pokazać, jakie są sposoby na generowanie pomysłów, co z nimi dalej robić i jak może wyglądać efekt końcowy. Był też czas, żeby wspomnieć, na co zwracać uwagę przy współpracy podczas tworzenia identyfikacji wizualnej.

Profesjonalna identyfikacja wizualna to spójny zestaw materiałów i treści charakteryzujących osobę czy firmę. Podnosi ona wiarygodność w oczach odbiorców, buduje zaufanie, jest nośnikiem istotnych informacji. W jej skład wchodzi min. logo, wizytówki, papier firmowy, teczki czy katalogi (prac, usług), opakowania, ulotki. Spójny wizerunek tekstowy i graficzny obejmujący również zdjęcia produktów czy usług powinien przekładać się także na wygląd strony internetowej i media społecznościowe, aby wysyłany komunikat był jasny, klarowny, prosty, zgodny z wartościami i przekonaniem osoby/firmy, ponadczasowy a przede wszystkim by budował rozpoznawalność – markę, wyróżniał wśród konkurencji.

Ważnym działaniem podczas warsztatów było ćwiczenie związane z projektowaniem pamiętki. Uczestnicy w grupach wypracowywali ciekawe pomysły korzystając z omawianego, przykładowego procesu projektowego. Część analityczna rozwinęła się w interesującą, ilustrującą bardziej profesjonalny język mapę myśli. Pojawiło się sporo pomysłów i cech, jakie pamiętka może posiadać. Praca nad tym, z pozoru banalnym tematem, ukazała jego wielowątkowość, szerokie możliwości w doborze kierunku myślenia, wyglądu, techniki wykonania, odniesienia do tradycji, historii, specyfiki regionu. Pojawiły się propozycje wskazujące cechy fizyczne, czego może uczyć, jakie może nieść ze sobą treści, do jakiego odbiorcy mogłaby być skierowana. Liczna grupa pomysłów była nieoczywista, oryginalna, bardzo ciekawie połączona z tematem lub zabawna. Przeanalizowaliśmy wiele aspektów, które mogły naprowadzić na właściwy trop w opracowywaniu koncepcji mądrej i ciekawej pamiętki. Etap analityczny skończył się wyciągnięciem najważniejszych wniosków i sformułowaniem ogólnych założeń do projektu, a w przeznaczonym na to czasie powstały bardzo ciekawe koncepcje np. na pamiętki kulinarne, wykorzystujące symbole miejsca, jak np. charakterystyczny kogucik, funkcjonalne i z dużym potencjałem. Wiele z wygenerowanych pomysłów mogłoby stać się ciekawą konkurencją i alternatywą dla masowej, nadmiernie eksponowanej oferty na rynku pamiętek z regionu.

Przedstawiony proces projektowy jest przykładem ścieżki, którą można podążać we własnej pracy, przenosić dobre praktyki do swojej działalności artystycznej, rzemieślniczej i twórczej. Wskazuje jak być bardziej świadomym, jak definiować problemy, aby móc pracować nad ich rozwiązaniem. Zwraca uwagę na to, jak działać odpowiedzialnie z myślą np. o ekologii. Często proces projektowy jest długotrwały i na każdym etapie pogłębionej analizy wnioski zmieniają wcześniejszą koncepcję, dlatego ważne jest, by podjąć wysiłek szukania wielu możliwych rozwiązań zakończonych wyborem najlepiej rokującego pomysłu. Ważne też jest zebranie informacji o produkcie na etapie prototypu, testowanie i wprowadzenie zmian, jeśli okażą się konieczne.

Omawiane przykłady pokazują jak istotna jest rola rzemiosła również w dzisiejszym świecie i jak cenne są wysiłki na polu przekazywania wiedzy, tak by następne pokolenia miały szansę doświadczyć tego typu działania oraz móc świadomie i mądrze korzystać z tradycji, jako niewyczerpalnego źródła inspiracji.